

MEHMET ÇELIKU

**RREGULLAT E PIKËSIMIT TË GJUHËS SHQIPE:
PËR PJEKJE PËR NJË SAKTËSIM E PLOTËSIM TË TYRE**

Veprat kodifikuese madhore të gjuhës letrare shqipe të pasluftës janë tri: 1. *Drejtshkrimi i Gjuhës shqipe* (1973), 2. *Fjalor i Gjuhës Shqipe* (1980), 3. *Gramatika e Gjuhës shqipe* (vëllimi i parë Morfologjia, 1995; vëllimi i dytë Sintaksa, 1996). Duke zbatuar detyrën që shtroi Kongresi i Drejtshkrimit, u botuan *Rregullat e Pikësimit në Gjuhën letrare Shqipe* (varianti i parë si projekt u botua më 1981, varianti i dytë i ripunuar e përfundimtar më 2002).

Duke qenë se *Fjalori Drejtshkrimor i Gjuhës Shqipe* (1976) dhe *Rregullat e Pikësimit* (1981), ndihmojnë kodifikimin e mëtejshëm të normave të variantit të shkruar të gjuhës letrare, kohë më parë i kam konceptuar këto dy botime si pjesë plotësuese të *Drejtshkrimit*. Rregullat e Pikësimit të shqipes janë quajtur ‘trajtesë’, ‘udhëzues’ etj., por nga vlera teorike e sidomos praktike ato janë pjesë e njërës prej tri veprave madhore të sipërpërmendura, të Drejtshkrimit. *Drejtshkrimi* përmban rregullat e drejtshkrimit kryesisht të fjalëve etj. *Pikësimi* përmban kryesisht rregullat e drejtshkrimit të përbërësve sintaksorë (sintagmave) në lidhje me njëritjetrin në fjalinë e thjeshtë dhe të përbërë. Nga shenjat e pikësimit të përdorura në traditën tonë shkrimore kanë lindur dhe janë formuluar rregullat e pikësimit të shpërndara fillimisht nëpër gramatika e studime gjuhësore, kryesisht në studimet sintaksore; ato kanë një vlerë praktike të jashtëzakonshme për të lexuar korrekt e për të kuptuar drejt tekstin e shkruar.

Drejtshkrimi 1973 i parapriu botimi i *Rregullave të Drejtshkrimit të Shqipes* (projekt, 1967); po ashtu *Rregullave të Pikësimit* 2002 i parapriu varianti i parë *Rregullat e Pikësimit* (projekt, 1981). Edhe Gramatika e Akademisë (GrA) fillimisht u botua me titullin *Fonetika dhe gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe* (vëll. II 1976, vëll. III 1983). Kalimi nga projektet në variantet përfundimtare është praktikë e zakonshme, sidomos në rastin e veprave shkencore me rëndësi të veçantë kombëtare e me bashkautorë. Varianti përfundimtar i *Rregullave të Pikësimit*, 2002, u realizua pas diskutimeve e pas përpunimit të mëtejshëm të variantit të parë.

Në këtë konferencë shkencore ndërkombëtare, që mbahet pas 37 vjetësh të botimit të Rregullave si projekt dhe pas 16 vjetësh të botimit të variantit të tyre përfundimtar, po diskutohen edhe një herë *Rregullat e Pikësimit të Shqipes*, duke synuar përsosjen e mëtejshme e përditësimin e plotësimin e tyre në prag të një botimi të ri. Veprimtari të tilla për përsosjen e veprave kodifikuese janë normale e të pranueshme; ato tregojnë qartë kujdesin e veçantë të Akademisë së Studimeve Albanologjike për shqipen standarde, e cila gati një gjysmë shekulli po i shërben në mënyrë të shkëlqyer mbarë kombit shqiptar. Mendoj se një komision i përbërë prej tre gjuhëtarësh do të pasqyrojnë sa më mirë e sa më shpejt sugjerimet e specialistëve të kësaj konference dhe të autorëve të tjerë në një ribotim të ri. Jam i bindur se kjo konferencë do t'u hapë rrugën punëve të tjera të dobishme në albanologji; uroj që ky sukses të përsëritet sa më shpejt duke tërhequr këmbën mbarë për ribotimin e *Drejtshkrimit* 1973.

Rregullat e Pikësimit në Gjuhën Shqipe (Tiranë, 1981, 2002) janë një produkt shkencor shumë i nevojshëm i gjuhësisë shqiptare, që paraqit për herë të parë sistemin e plotë të rregullave të pikësimit të shqipes standarde, me vlerë të madhe për kodifikimin e plotë të normave të shqipes standarde të shkruar. Për hartimin e variantit të parë të kësaj vepre janë shfrytëzuar tradita relativisht e pasur e pikësimit të shqipes, arritjet në gramatikat e studimet shqiptare, sidomos arritjet në GrA, Sintaksë (maket) dhe përvoja e huaj, e, ndër të tjera, puna dhe përvoja e autorëve të veprës, e tre sintaksologëve të mirënjohur, M. Domi, S. Floqi, M. Totoni, dhe e gjuhëtares së palodhur në fushë të kulturës së gjuhës N. Cikuli; për hartimin e variantit të dytë përfundimtar ndihmuan diskutimet kushtuar variantit të parë, sidomos puna e kujdesshme e komisionit redaktues të përbërë nga Mariana Ymeri, Ludmila Buxheli nën drejtimin e gjuhëtarit me shumë përvojë në fushë të kulturës së gjuhës e të gramatikës, prof. Emil Lafes.

Është hera e parë që po shkruaj për *Rregullat e Pikësimit në gjuhën shqipe* (1981, 2002); por, pavarësisht kësaj, për pikësimin kam treguar interes në disa artikuj, studime dhe në disa krerë të Sintaksës së Akademisë, siç është pikësimi i formave të pashtjelluara e i ndërtimeve të formuara me to, pikësimi i gjymtyrëve të veçuara, pikësimi i disa tipave të fjalive të thjeshta, pikësimi i fjalëve, i togjeve dhe i fjalive të palidhura gramatikisht, siç janë thirrori, fjalët, togjet e fjalitë e ndërmjetme e të

ndërkallura etj.¹ Kjo përvojë modeste ka ardhur duke u pasuruar në botimet e fundit *Sintaksë e Gjuhës Shqipe (Përbërësit Sintaksorë)*, 2012 dhe *Tekst Ushtrimesh të Sintaksës*, bot. 3, 2016 (shih, ndër të tjera, fq. 257–258). Përvoja personale në studimin e pikësimit të shqipes në studimet tona sintaksore, njohja më e mirë e pikësimit të ndonjë gjuhe tjetër, siç është pikësimi i anglishtes dhe i rusishtes, gjithashtu edhe rivështrimi kohët e fundit i sistemit pikësimor të *Rregullave të Pikësimit të Akademisë*, të gjitha këto më shtojnë të formuloj disa mendime e propozime për përsosjen e mëtejshme të pikësimit të shqipes. Këto shënime janë kryesisht të karakterit redaksional e synojnë një përmirësim sado të vogël të karakterit teorik e praktik të Rregullave të Pikësimit, saktësimit, plotësimit e thjeshtimit të tyre.

Në literaturën gjuhësore shqiptare çështjeve të përgjithshme teorike lidhur me pikësimin, siç janë, ndër të tjera, çështja mbi parimet e përgjithshme të pikësimit të shqipes, intonacioni i fjalive dhe intonacioni si dukuri komplekse etj., deri më sot nuk u është kushtuar vëmendje e mjaftueshme. Për çështje të tilla pothuajse mungojnë studimet për shqipen.

Cili është parimi bazë i pikësimit të shqipes? Deri më sot kjo pyetje nuk ka gjetur një përgjigje të saktë. Në parathënie të Rregullave të Pikësimit në *Gjuhën Letrare Shqipe* (projekt, 1981) pohohet: “Parimi kryesor mbi të cilin mbështetet pikësimi ynë, është parimi sintaksor.” Aty pranohet se parimi sintaksor gërshetohet edhe me parimin intonacionor. Parimi sintaksor si parim bazë i pikësimit të shqipes vazhdon të njihet edhe në variantin e dytë të Rregullave të Pikësimit (2002) si edhe nga gjuhëtarë të tjerë.²

Pikësimi i shqipes ndjek anën intonacionore të ligjëritimit. Në bazë të pikësimit të shqipes qëndron parimi intonacionor, d.m.th. sistemi i

¹ M. Çeliku, *Presja në ndërtimet me forma të pashtjelluara*, në “Gjuha jonë”, 1, 1989; *Thirrori në gjuhën e sotme letrare*, “Studime filologjike”, 1973, nr. 2; *Vizat dhe kllapat*, gaz. “Drita”, 6.2.1972; *Një përdorim i presjes*, gaz. “Drita”, 5.3.1972; *Pikësimi i thirrorit*, gaz. “Drita”, 2.9.1973; *Sintaksa e gjuhës së sotme letrare shqipe (leksione)*, Shtypja e parë, Elbasan, 1977, shtypja e dytë, Tiranë, 1980, fq. 23, 25, 27, 54, 59, 64, 88, 91–92, 100–101, 110–111 etj. (në këto faqe përshkruhen nuancat e ndryshme intonacionore e pasqyrimi i tyre me shenjat përkatëse të pikësimit).

² S. Mansaku, *Rregullat e pikësimit në gjuhën letrare shqipe* (projekt), “Gjuha jonë”, 2/1981, f. 84; shih edhe gaz. “Drita”, 12 prill 1981, ku autori në dy shkrimet pohon: “Si parim bazë për përcaktimin e rregullave dhe për formulimin e paraqitjen e tyre me të drejtë është vendosur parimi sintaksor”.

rregullave të pikësimit të variantit të shkruar të gjuhës, në respekt të anës semantike të përbërësve në lidhjet e tyre sintaksore, mbështetet në intonacionin e gjuhës së folur, duke mundësuar që edhe teksti i shkruar të lexohet në përputhje me intonacionin karakteristik të variantit të folur. Kështu, në gjuhën e folur për të dalluar e për të ndarë fjalitë nga njëra-tjetra (të thjeshtat a të përbërat) përdoret në çdo rast intonacioni i përfunduar përkatës, intonacioni dëftor, pyetës a thirrmos, që në të tria rastet përfundon me pushime (pauza) të konsiderueshme; tipare të tilla intonacionore të veçanta, që janë karakteristike për ligjërimin e folur, pasqyrohen në variantin e shkruar të gjuhës me shenja të veçanta pikësimi, siç janë: pika, pikëpyetja, pikëçuditja. Shenja të tjera të pikësimit, si presjet, pasqyrojnë fragmente intonacionore e pushime më të shkurtra midis strukturave përbërëse (sintagmatike), pikëpresjet pasqyrojnë fragmente intonacionore e pushime më të gjata sesa presjet, por jo përmbyllëse a përfundimtare si pika, pikëpyetja a pikëçuditja etj. Siç dihet, intonacioni është dukuri komplekse dhe si mjet sintaksor ai përfshin disa elemente, siç janë: ngritja e rënja e tonit, pauzat (pushimet) e gjatësive të ndryshme, ndryshimi i diapazonit të zërit, nuancat e tempit të ligjërimin, theksi, sidomos theksi i thënies (i ashtuquajturit theks logjik apo theks i frazës). Të gjitha këta elemente intonacionore në gjuhën e folur realizohen në mënyrë të përsosur nëpërmjet treguesve të veçantë, por në variantin e shkruar të gjuhës pasqyrohen nëpërmjet sistemit të shenjave të pikësimit, një sistem relativisht i kufizuar i përbërë nga rreth dhjetë shenja të tilla. Dhe janë pikërisht këto shenja që i tregojnë lexuesit të tekstit momentet kryesore të lidhjeve e të ndarjeve ritmiko-intonacionore të ligjërimin. Shumë nga shenjat e pikësimit konsiderohen si shenja që ndajnë një pjesë të tekstit nga tjetra, siç janë pika, pikëpyetja, pikëçuditja, pikëpresja, dypikëshi dhe shumëpikëshi; të tjera shenja përdoren në fjali për qëllim tjetër, pikërisht për të dalluar disa konstrakte të caktuara sintaksore, të tilla janë kllapat dhe thonjëzat, të cilat gjithnjë përdoren çift (dyshe); presjet dhe vizat gëzojnë edhe cilësinë e ndarjes edhe cilësinë e shenjave të dallimit. Si përfundim, shenjat e pikësimit pasqyrojnë në mënyrë besnike intonacionin me nuancat e shumta të tij, por jo në detaje, sepse, fjala vjen, pushimet shumë të shkurtra midis fjalëve nuk pasqyrohen me shenja pikësimi, por nëpërmjet rendit e pozicionit të ngulitur të tyre në togje a grupe sipas një tradite të formuar në komunikim (të tilla janë, ndër të tjera, togjet e tipave: *një nxënës, ky student, vajza ime, njeri i sjellshëm, të gjithë të ftuarit, vrapoj shpejt; dëgjoj muzikë etj.*; madje me presje nuk ndahet në shqipe as lidhja midis Kr + Ka (S+P), megjithëse midis tyre pushimi shumë herë është

relativisht i gjatë. Kjo ndodh për faktin se dy kryepërbërësit tregojnë dy nocione që nënkuptojnë njëri-tjetrin dhe përbëjnë minimumin strukturor të fjalisë dhe se lidhja midis S + P është një lidhje tipike, e veçantë, e ndërsjellë, e rëndomtë që përsëritet në shumicën dërrmuese të fjalive të thjeshta, pra, një lidhje tipike dhe e pritshme nga përdoruesit e gjuhës..

Parimi intonacionor ndihmohet edhe nga parimi sintaksor dhe nga parimi tradicional në kuptimin se janë pikërisht dy njësitë kryesore sintaksore, përbërësi sintaksor (sintagma) dhe fjalia (e thjeshta dhe e periudha) të bashkuara midis tyre në struktura të shumta e të larmishme sintaksore, ku gjen shprehjen e vet variacioni i pasur intonacionor. Intonacioni nga ana e tij është një nga mjetet e shprehjes së strukturës sintaksore të ligjërit; si rrjedhim, pikësimi, duke ndjekur intonacionin, formëson njëkohësisht ndërtimin sintaksor të ligjërit në variantin e shkruar të gjuhës. Edhe parimi tradicional jo rrallë ka për pikënisje parimin intonacionor. Pikësimi i poshtëshënimeve është më shumë parim tradicional a një praktikë e huazuar nga një gjuhësi e huaj, sesa një parim intonacionor a sintaksor. Parim sintaksor të pastër do të kishim nëse kategori sintaksore të caktuara, pavarësisht intonacionit, do të shkruheshin të ndara me presje (fjala vjen të gjitha sifjalitë e varura). Shkurt, sistemi pikësimor i shqipes udhëhiqet nga intonacioni.

Mund të sillen një mori rastesh nga sintaksa shqipe për të vërtetuar zbatimin e parimit intonacionor në pikësimin e shqipes:

Të shohim për së afërmi rastin e sifjalive nënrenditëse në periudhë; po të zbatohet parimi sintaksor në pikësimin e tyre do të zbatohet për të gjithë nëntipat ose ndarja ose mosndarja me presje. Por, duke ndjekur parimin intonacionor në gjuhën shqipe në këtë kategori sintaksore, praktikohet edhe mosndarja edhe ndarja me presje në varësi të nëntipave të tyre: nuk ndahen me presje sifjalitë e varura plotësore kryefjalore, kallëzuesore, kundrinore dhe përcaktoret plotësore, të cilat lidhen shumë ngushtë me foljen / emrin e sifjalisë drejtuese; midis tyre nuk ka asnjë pushim të konsiderueshëm; në këto raste mospërdorimi i presjes pasqyron atë që është tipike për këto sifjali, pikërisht shqiptimin ngjitur të sifjalisë së varur plotësore me drejtuesen. Përkundrazi, ndahen me presje sifjalitë e varura nënrenditëse rrethanore shtesore, përfshirë përcaktoret shtesore që nuk lidhen ngushtë me sifjalinë drejtuese, dhe midis tyre ka një pauzë të konsiderueshme që pasqyrohet me presje. Duke ndjekur parimin intonacionor, ndahen me presje gjithashtu edhe sifjalitë e varura që vendosen para drejtueses si edhe format e pashtjelluara të veçuara në krye të fjalisë.

Llojet e ndryshme të fjalive, të thjeshta dhe të përbëra, në të folur dallohen midis tyre kryesisht se shqiptohen me intonacione të ndryshme: fundi i fjalisë dëftore karakterizohet nga një rënie graduale e tonit duke përfunduar me një pauzë, e cila pasqyrohet në pikësim me pikë; intonacioni i veçantë thirrmos i fjalive thirrmore tregohet me pikëçuditje; fjalitë pyetëse direkte kanë intonacion të veçantë pyetës, i cili tregohet në fund nëpërmjet pikëpyetjes, përkundrazi, intonacioni i fjalive pyetëse të zhdrejta i përket intonacionit zbritës, d.m.th. i njëjtë me vijën intonacionore të përgjithshme të fjalisë së përbërë dëftore, i cili tregohet në fund me pikë; i ashtuquajturit intonacion i numërimit, karakterizohet zakonisht me ngritjen e tonit dhe me një pauzë jo të madhe që jepet me presje etj. Për këtë arsye flitet sipas rastit për intonacion dëftor, intonacion pyetës, intonacion urdhërues-nxitës, intonacion habitës, intonacion numërimi në fjalinë e thjeshtë dhe në fjalinë e përbërë, si dhe për intonacion të veçimit në fjalinë e thjeshtë, intonacion thirrros te thirrori, intonacion ndërmjetës te të ndërmjetmet dhe intonacion të ndërkalljes e të izolimit te ndërtimet e ndërkallura, dhe, sipas rastit, rekomandohet përdorimi i presjes, i kllapave a vizave. Në parathënien e botimit të ardhshëm është e arsyeshme të konfirmohet si parim bazë i Rregullave të Pikësimit të Shqipes *parimi intonacionor*.

Ribotimi i *Rregullave të Pikësimit të Shqipes* (2002) kërkon kryesisht punë redaktuese; ndër kryesoret janë këto:

(1) Rregullat e Pikësimit lidhen drejtpërdrejt me sintaksën, prandaj gjëja e parë që duhet bërë është që ato të formulohen e të përditësohen në përputhje me konceptet sintaksore bashkëkohore dhe terminologjinë përkatëse, koncepte e terma këto tashmë të njohura edhe për gjuhësinë shqiptare. Kërkesa për përditësim të koncepteve dhe të termave sintaksorë në përputhje me gjuhësinë teorike bashkëkohore u shërben formulimit e thjeshtimit të rregullave të pikësimit. Konceptet bashkëkohore dhe termat e rinj më të nevojshëm, mund të arrinin rreth njëzet, siç janë: njohja e përbërësit sintaksor (d.m.th. e *sintagmës*) dhe e fjalisë (ku përfshihen *fjalitë e thjeshta* dhe *fjalitë e përbëra*), njohja e pjesëve të fjalisë së përbërë (periudhës) me termin *sifjali* (*clause*); njohja e llojeve të ndryshme të përbërësve (sintagmave): të *thjeshtë*, të *zbërthyeshëm* (*kompleksë*), *përbërësit homogjenë*, *përbërësit e veçuar*, *përbërësit sifjali*, njohja e termave tradicionale *fjali e përbërë a periudhë bashkërenditëse dhe nënrenditëse*, njohja e termave *fjali njëkryepërbërëse*, *fjali pa përbërës*; si rrjedhim, do të mënjanohej konceptet e termat *togfjalësh*, *fjali e mëvetësishme*, *fjali kryesore a fjali e varur e periudhës*. Në zbatim të

konceptit të valencës në periudhë është e nevojshme të njihet klasifikimi *periudha me sifjali nënrenditëse plotësore dhe periudha me sifjali shtesore*, grupe që lidhen direkt me mospërdorimin a përdorimin e presjes dhe, si rrjedhim, paragrafi 77 do të reduktohej në pak rreshta, (ky paragraf bën fjalë për mospërdorim të presjes në periudhat nënrenditëse plotësore kryefjalore, kallëzuesore, kundrinore etj.); gjithashtu të zbatohet koncepti i klasifikimit kryesor të *periudhave në periudha bashkërenditëse dhe periudha nënrenditëse* në vend të klasifikimit tradicional periudha lidhëzore dhe periudha pa lidhëza (asindetike) e, si rrjedhim, duhet të ndryshojë renditja e nënndarjes: përdorimi i presjes te periudhat me fjalë të bashkuara pa lidhëza (fq. 71), duke u bashkuar me pikën A, përdorimi i presjes te periudhat me fjalë të bashkërenditura (fq. 50); në këtë pikë Rregullat e Pikësimit (2002) ndjekin klasifikimin tradicionale etj.

Duke përdorur konceptet e termat e rinj të mësipërm në përputhje me intonacionin karakteristik të strukturave, disa paragrafë kushtuar përdorimit të pikës e pikëpyetjes mund të formuloheshin afërsisht kështu:

& 1. Vihet pikë në fund të fjalisë së thjeshtë dëftore, e cila pasqyron intonacionin dëftor të përfunduar.

& 2. Vihet pikë në fund të fjalisë së përbërë dëftore me sifjali bashkërenditëse a me sifjali nënrenditëse.

& 3. Vihet pikë në fund të fjalisë së thjeshtë a të përbërë nxitëse këshillimore, kur ato shprehin këshillë, porosi, propozim, lejim, pranim.

& 5. Vihet pikë në fund të fjalisë së përbërë nënrenditëse që shpreh pyetje në ligjëratën e zhdrejtë në të cilën e gjithë periudha ka intonacion dëftor zbritës (*Ai më pyeti përse pranova.*)

& 17. Vihet pikëpyetje në fund të fjalisë pyetëse të drejtë.

(2) Paragrafët e Rregullave duhen parë me kujdes, të formulohen qartë, thjeshtë e shkurt; paragrafët të dallohen qartë nga njëri-tjetri; në ndonjë paragraf mbahen qëndrime të pasakta që duhen ndrequr; në disa periudha nënrenditëse përdorimi a mospërdorimi i presjes ende nuk është konsoliduar plotësisht në gjuhë, prandaj lidhëzat nuk janë faktorë që ndikojnë në çdo rast në rregullat pikësimore; më mirë duhet të pasqyrohet pikësimi i periudhave të ndërlikuara me shumë sifjali; disa paragrafë e shënime mund të mënjanohen si të tepërt; duhen kufizuar sidomos paragrafët që tregojnë mospërdorim të shenjave të pikësimit; ka paragrafë që mund të bashkohen; të përmirësohet renditja e tyre, p.sh. ndonjë mund të kalojë nga pika tek pikëpresja etj. Për mungesë vendi për të gjitha këto raste nuk po sjellim shembuj, por, me kënaqësi po i vë në dispozicion

komisionit redaktues të gjitha shënimet tona të pasqyruara imtësisht në kopjen e përdorur prej nesh të *Rregullave të Pikësimit* (2002).

(3) Shembujt ilustrues të pakësohen, të jenë më të zgjedhur dhe të dallohen nëpërmjet karakterit të shkronjave nga pjesa teorike; çdo shembull të jepet kryeradhë; fragmentet e ndara me presje, si format e pashtjelluara e ndërtimet me to, dhe gjymtyrët e veçuara etj., të nxihen komplet dhe jo pjesërisht, siç veprohet në disa raste; sugjeroj të merren për ilustrim shembuj të zgjedhur e tipikë nga botimet sintaksore të fundit.

(4) Po sjellim tani ndonjë sugjerim konkret për përfshirjen në Rregullat e Pikësimit të Shqipes të disa shenjave të tjera të pikësimit; mendoj se ato janë të nevojshme për praktikën e përditshme shkrimore të shqipes, prandaj duhen pranuar e shtuar në sistemin e Rregullave të Pikësimit të Shqipes; ndonjë prej tyre lidhet edhe me rregullat e drejtshkrimit, ndonjë ndjek modelin e anglishtes, ndonjë kërkon hulumtime të mëtejshme:

- të përfshihet *apostrofi* si shenjë e pikësimit të shqipes dhe rregullat e përdorimit të tij³;

- të përdoren *thonjëzat njëshe* në këto dy raste: brenda një teksti të mbyllur me thonjëzat dyshe dhe së dyti, për të gjitha emërtimet e institucioneve, të rrugëve, titujve të organeve botuese, gazetave, revistave, librave, të emërtimeve historike etj., si rruga ‘Egnatia’ gazeta ‘Shekulli’, bulevardi ‘Dëshmorët e Kombit’;

- të hulumtohen e të pasqyrohen të gjitha rastet e përdorimit të *vizës së pjerrët (/)*;

- të trajtohen të gjitha rastet e përdorimit të *vizës së gjatë*, p.sh.: aksi rrugor Elbasan – Peqin; aksi Rinas – Kashar; autostrada Tiranë – Durrës; meksikanët mposhtën me shifrat 2 – 1 Korenë e Veriut, Lasgushi – zë i veçantë në letërsinë shqipe; Thaçi – president i Kosovës; birra ‘Peja’ – sponsor krenar i kombëtares etj.

- modeli i gjuhëve të tjera mund të zbatohet në ndarjen e orëve nga minutat: rreth orës 06:40 etj.

- *emrat e huaj* të personave e të vendeve etj. të jepen në tekst së pari në variantin shqiptimor të tyre në shqip, duke ruajtur besnikërisht shqiptimin e origjinës, dhe menjëherë pas tij të vihet në kllapa vetëm një herë varianti i tij i shkruar në gjuhën e origjinës: *Tramp* (*Trump*); në të gjithë tekstin në vijim të përdoret rregullisht varianti shqip (*Tramp*), kuptohet sipas eptimit shqip (*Trampi*, *Trampit*), duke mënjanuar gabimet e

³ L. Buxheli, *Kur përdoret Apostrofi?*, “Gjuha jonë”, 4/1990.

shumta dhe të çuditshme që ndeshen sidomos në mediat tona, si: takuan *Trump-in, Trump-in*; takuan *Trump* etj.

- pjesëza *ish* të mos lidhet me vizë të shkurtër lidhëse me emrat; jo *ish-ministër, ish-i përndjekur, ish-kryeqytet, ish-ministër, ish-balerinë, por ish ministër, ish balerinë, etj.*;

- *datat e plota* të shkruhen në dy mënyra: 8. 2. 1955 ose 8 shkurt 1955; dhe të mënjanohej si shmangie pikësimore – drejtshkrimore trajtat e mëposhtme:

në data të mos vihet zero përpara numrave arabë, përveç shkresave financiare-bankare: jo 08. 02.1955, por 8. 2 1955;

në data të mos përdoren numrat romakë: jo 22. XI. 2000, por ata arabë 22.11. 2000;

në data të mos përdoret vizë e pjerrët në vend të pikës: jo 5 / 1 /2016 (*'Shqiptarja.com'*; *'Koha Jonë'*); as vizë e shkurtër horizontale 12 - 7 - 2002, 09 - 11 - 2015, 25 - 12 - 2015 (Koha jonë, 26 dhjetor 2015);

në data të mos përdoret shkronjë e madhe për emrin e muajit: jo 3 Nëntor 2015, 11 Nëntor, 2015, 24 NËNTOR 2015 (gaz. *'Dita'*), por 3 nëntor 2015, 5 nëntor 2015, 24 nëntor 2015;

në data të mos renditet muaji përpara ditës, dukuri që nën ndikimin e anglishtes vihet re sidomos në gaz. *'Panorama'*: Nën 22,2015; Jan, 25, 2016; madje në këtë gazetë emri i muajit edhe në gjuhë angleze: Feb 8, 2016 !

- një dukuri problemore drejtshkrimore-pikësimore përbëjnë shkurtime; aktualisht gjendja është kaotike: problem është numri shumë i madh i shkurtimeve që sa vjen e shtohet, shkurtime e emrave të përbërë shumelementësh të palexueshëm, pak a gati të panjohur, si: **ILDKPKI** (= *Inspektorati i Lartë i Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesave*, gaz. *'Shekulli'*, 17.1.2017); **FSDKSH**, gaz. *'Shekulli'* 15.1.2016); eptimi i shkurtimeve, paraqitja apo mosparaqitja e mbaresave shquese dhe i mbaresave të përparme ('nyjave') (**KE**-ja miraton Rezolutën për Kosovën; në seancën e **KiE**, *'Shekulli'*, 29.1.2016); paraqitja me shkronjë të madhe a të vogël e të dy bigrameve RR,SH etj. apo Rr, Sh, si: **ARRSH** = *Autoriteti Rrugor Shqiptar*; **ASHSH** apo **AShSh**) etj.

- të përdoret pika pas shkurtimeve të njëjësive matëse: *cm.* (e jo *cm*); *km.* (e jo *km*); *kg.* (e jo *kg*);

- të përdoret presja për të ndarë mijëshet: 666,000;

- togjet e tipit për të ngrënë hëngri, vajti për të vajtur, pavarësisht nga rendi i paskajores, të mos ndahen me presje.

PËRFUNDIME

Hartimi i rregullave të pikësimit është një punë sa e dobishme aq edhe e vështirë: formulimi i tyre kërkon njohje të mirë të traditës, vendore e të huaj, të gjuhësisë teorike, kryesisht të sintaksës, kërkon njohje të mirë të të gjitha kategorive sintaksore e klasifikimin e tyre. Rregullat e pikësimit lidhen me rregullat e drejtshkrimit. Rregullat e Pikësimit u drejtohen lexuesve të gjerë dhe jo vetëm specialistëve, siç është thënë ndonjëherë, por këtë arsye ato kërkohet të formulohen jo vetëm me rreptësi shkencore, por edhe me një gjuhë të qartë e të thjeshtë. Si të gjitha kodet e tjera drejtshkrimore, leksikore, gramatikore, edhe rregullat pikësimore duhen njohure zbatuar nga të gjithë shqipfolësit; ato mësohen në shkollë; më e arsyeshme do të ishte përfshirja e tyre krahas njohurive sintaksore. Me këmbëngulje, më se një herë, kemi kërkuar që rregullat e pikësimit të përfshihen në programet e gjuhës të shkollave parauniversitare e kryesisht në tekstet e gjuhës të shkollave të mesme, sepse u shërbejnë të gjithë shqiptarëve pa përjashtim.

Parimi kryesor mbi të cilin mbështetet pikësimi i shqipes është parimi intonacionor. Ky është parimi bazë edhe për pikësimin e shumë gjuhëve të tjera, si anglisht etj. Shenjat e pikësimit pasqyrojnë në variantin e shkruar të gjuhës shqipe intonacionin karakteristik (përfshirë të gjithë elementët e tij) të variantit të folur të kësaj gjuhe.

Shqipja standarde, sikurse gjuhët e tjera europiane, ka një sistem mjaft të konsoliduar e cilësor shenjash pikësimi të formuluar mirë në botimin e ASh; pritët një përsosje e mëtejshme dhe plotësim i tyre sipas propozimeve e vërejtjeve të Konferencës Ndërkombëtare të pranishme dhe të vërejtjeve të tjera të mëparshme. Propozimet konkrete, sidomos ato për shenja shtesë, kanë interes dhe pa dyshim, do t'i plotësojnë e pasurojnë Rregullat e Pikësimit të Shqipes:

Rregullat ekzistuese mund të thjeshtohen, të sistemohen e të plotësohen më tej. Varianti i pritshëm i tyre kërkon pak punë dhe kryesisht punë redaktuese që mund të realizohet në një kohe shumë të shkurtër (brenda vitit 2018).

Në përdorimin e përditshëm të rregullave të pikësimit konstatohen raste të panumërta të shkeljeve të tyre; sidomos shkelje të rënda e luhatje vihen re në gazeta ku shumë korrektorë tregohen të pavëmendshëm a të paditur: kemi ndjekur në mënyrë të veçantë zbatimin e disa rregullave të pikësimit e të drejtshkrimit në gazetat e viteve të fundit. Luhatje e shkelje të normave konstatohen sidomos për këto dukuri: drejtshkrimi e pikësimi i

emrave të përveçëm, drejtshkrimi i njëjësit e të shumësit të emrit *medie*, e shquara njëjës *media*, sh. *media-t*; përdorimi i shkronjave të mëdha dhe shkurtimet e emërtimeve të përbëra, drejtpikësimi e drejtshkrimi i datave; përdorimi i gabuar i presjes në vend të vizës (jo Anglia, ajka e futbollit europian; Akullorja, mbretëresha e verës, por: Anglia – ajka e futbollit europian; Akullorja – mbretëresha e verës), i presjes në vend të dypikëshit (jo Fino, duhet vendim politik për Presidentin, por Fino: Duhet vendim politik për Presidentin, etj.) Luhatjet e mëdha bien në sy menjëherë: ka ndryshime midis gazetave, ka luhatje në të njëjtën gazetë, madje në të njëjtin numër.

Uroj që botimi i fundit i pritshëm i *Rregullave të Pikësimit të Shqipes Standarde* të jetë i qëndrueshëm e t’u shërbejnë në komunikimin shkrimor të gjithë shqiptarëve gjatë disa dhjetëvjeçarëve të ardhshëm.

